

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «НАРКОБІЗНЕС» ТА «ЗЛОЧИНИ В СФЕРІ НАРКОБІЗНЕСУ»

УДК:343.9

А. А. Павлишина

аспірантка,

Академія адвокатури України

(Науковий керівник доктор юридичних наук, професор В. А. Колесник)

Розглядаються питання досудового розслідування та протидії вчиненню злочинів у сфері наркобізнесу, криміналістичні аспекти здійснення кримінального провадження про злочини у сфері наркобізнесу, сутність незаконного обігу наркотиків та відмінність понять «наркобізнес», «незаконний наркобізнес», «наркозлочинність».

Ключові слова: *криміналістика, досудове розслідування, незаконний обіг наркотичних засобів, наркобізнес, протидія вчиненню злочинів.*

CONCERNING DEFINITION DRUG-DEALING
AND DRUG-DEALING CRIMES

Pavlyshina A. A.

Received: 31 Oct 2014.

В Україні серед багатьох актуальних проблем, що породжені глибокими соціально-економічними перетвореннями, особливу стурбованість у багатьох громадян викликає стан злочинності в країні. В умовах стабілізації й покращання економічних, наукових, культурних, інформаційних й інших зв'язків між державами і народами злочинність стає одним з найбільше загрозливих соціальних факторів, причиною дестабілізації суспільних відносин, котрі виступають загрозою для правових основ держави. Злочинність як окремий вид людської діяльності спрямована на протизаконне задоволення потреб невеликої частини суспільства за рахунок більшості його членів. Науковці й практичні співробітники правоохоронних органів вказують на те, що головне в сучасній злочинності – це не кількісні її зміни, а якісні перетворення, вираженням яких слугує поява нових видів злочинів, зростання масштабів злочинності, зухвалість дій злочинців, проникнення злочинності у всі структури суспільства і держави, рівень її організованості і міжнародного «співробітництва», тобто концентроване вираження того, що загрожує вільному і незалежному існуванню держави [1, 25]. З погляду сучасності, не лише перед населенням нашої країни,

але й перед народами інших країн все більш виразним стає завдання пошуку засобів і методів, за допомогою яких вдасться загнuzдати злочинність і такі її небезпечні прояви як тероризм, викрадення людей, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та низки інших небезпечних злочинів, котрі руйнують основи правопорядку й добробуту в державі.

Велику стурбованість викликає злочинність в організованих формах. Аналіз стану боротьби із злочинністю в нашій країні свідчить про те, що лєвова частка організованих злочинних угруповань сферою своїх злочинних уподобань обирають незаконний наркобізнес. Водночас варто зазначити, що така тенденція має не національний, а інтернаціональний і навіть міжнародний характер, а організовані злочинні угруповання, котрі мають усталені корупційні та міжнародні зв'язки, контролюють значну частку тіньового капіталу. Сучасні світові процеси глобалізації наркобізнесу, так само як і організованої злочинності загалом, не змогли обійти територію нашої країни. З початку 90-х років минулого століття розпочалася й триває донині якісна перебудова структури нелегального обігу наркотиків в нашій державі, дістає розвитку процес зрощування міжнародних злочинних угруповань з подібними їм кримінальними структурами в Україні, технологічний та науковий потенціал фармакологічної, хімічної промисловості нашої держави залучається до організацій підпільних лабораторій з виготовлення раніше створених та розроблених нових видів наркотиків.

Питання наукового пошуку шляхів протидії вчиненню злочинів у сфері наркобізнесу є **актуальними**, такими, що мають сьогодні значення не лише для розроблення теоретичних положень в галузі кримінального права, кримінального процесу, криміналістики та суміжних галузей знань, а й **значущими для практики** протидії злочинності. Саме тому ці проблеми стали предметом здійснених останніми роками дисертаційних досліджень К.Г. Бичкової, В.І. Брильова, Н.А. Запорощенко, Н.М. Косміної, Т.Б. Кулікової, Л.В. Лазаревої, І.Г. Ломсадзе, А.П. Николаєвої, О.В. Одерія, А.М. Поляха, З.Р. Сулейманової, К.А. Толпекіна, А.Г. Шарай та інших науковців, якими досліджувалися питання окремих положень методики розслідування злочинів про незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, криміналістичної характеристики зазначених злочинів, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні злочинів зазначеної категорії та ін. Проте широкий аспект проблеми залишає низку не вирішених або не достатньо досліджених проблем. Високий ступінь суспільної небезпеки злочинів у сфері наркобізнесу як негативного й небезпечного для існування країни та її громадян явища, зростання кількості таких злочинів, високий показник їх латентності й водночас катастрофічно низький рівень розкриття, недостатня розробленість рекомендацій із застосування криміналістичних знань в діяльності слідчих та оперативних підрозділів і зумовили вибір теми даного дослідження.

Метою статті є визначення сутності незаконного наркобізнесу, розкриття змісту поняття «злочинів у сфері наркобізнесу» як кримінально каранних діянь, обґрунтування потреби криміналістичного забезпечення протидії злочинам, що пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

В Україні, а особливо за останнє десятиліття, організована злочинна діяльність у сфері незаконного наркобізнесу поширилася загрозливими темпами. Надзвичайно висока прибутковість наркобізнесу зумовила практично повну його монополізацію організованими злочинними угрупованнями, котрі створили своєрідну тіньову індустрію виробництва й розповсюдження наркотиків. Наркобізнес став і потужним криміногенним фактором, котрий загострює оперативну обстановку. В окремих регіонах країни злочинці-наркомани вчиняють левову частку корисливих та корисливо-насильницьких злочинів лише з метою отримання коштів на придбання все нових доз наркотиків. Водночас, не варто ігнорувати ті обставини, що наркобізнес набуває все більш професійного, організованого характеру, встановлюються усталені міжрегіональні та міжнародні злочинні зв'язки. Складна ієрархічна структура організованих злочинних груп наркоторговців, суворе дотримання ними правил конспірації нелегальної діяльності, використання нових способів приховування та засобів маскуванню наркотиків із метою перевезення на значні відстані й через численні пункти контролю та перевірки транспорту дає їм змогу протягом тривалого часу залишатися невідомими для правоохоронних органів. Це негативно впливає на стан протидії незаконному обігу наркотиків та значно ускладнює криміногенну обстановку в державі.

Протидія наркобізнесу як суспільно небезпечному явищу передбачає здійснення загального аналізу проблеми, прогнозування розвитку цього виду організованої злочинної діяльності й розроблення комплексу заходів впливу на її причини. В зв'язку з цим важливим є визначення кожною державою на національному рівні кримінальної караності чітко встановлених за своєю сутністю окремих діянь, пов'язаних з наркотиками чи сильнодіючими речовинами, які підпадають під заборону вільного обігу, а незаконні операції з їхнім обігом – під визначення злочинів.

Кримінальне законодавство України не містить поняття «наркобізнес» як окремого виду злочину, а тому й кримінальна відповідальність за таку окремо визначену діяльність як заняття незаконним наркобізнесом у нас не передбачена. Проте ні науковцями, ні практиками, ні пересічними громадянами як в нашій країні, так і всюди за її межами не заперечується злочинна сутність такого суспільно небезпечного явища як незаконний наркобізнес. Водночас в діючому Кримінальному кодексі України виокремлено самостійний розділ – Розділ XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» [2, 120–131]. Але не кожен із складів злочинів, що внесені до цього розділу, підпадає під розуміння поняття «незаконного наркобізнесу».

Новий тлумачний словник української мови 2001 р., до якого включено і в якому наводиться тлумачення побутової, ділової, книжної, термінологічної, наукової лексики та іншомовних слів, що вже стали невід'ємною частиною національного

лексичного фонду, взагалі не містить визначення слова «наркобізнес» або ж словосполучення «незаконний наркобізнес» [3]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови 2005 р. слово «наркобізнес» вже подається у значенні «бізнес, що базується на торгівлі наркотиками» і це слово за наведеним словниковим визначенням не має будь-якого протиправного чи навіть негативного забарвлення [4, 733].

Виходячи із розуміння «бізнес» як частини складних слів, яка позначає явища, що стосуються сфери бізнесу, в значенні «бізнес» як економічна, комерційна, біржова або підприємницька діяльність, що спрямована на отримання прибутку, або будь-який вид підприємницької діяльності, що забезпечує дохід чи інший зиск, заняття наркобізнесом на законних підставах з метою законного отримання доходу чи іншого зиску є діяльністю, котра не утворює складу будь-якого злочину, а бізнесменом є великий ділок, підприємець, людина, яка робить вигідну справу [4, 80]. Наприклад, реалізація за рецептами лікаря, що видані у встановленому порядку, через мережу державних і приватних аптек наркотичних засобів хворим приносить прибуток підприємцю, але такі дії не є злочинними.

Проте термін «наркобізнес» у широкому житку частіше застосовують для позначення ним суспільно-небезпечних діянь, а тому він стає предметом дослідження юридичних та деяких інших наук і прискіпливого аналізу низки наук кримінально-правового циклу. В такому ж розумінні його використовують в окремих нормативних актах, спрямованих на боротьбу із злочинами й іншими негативними явищами в житті суспільства.

В юридичній енциклопедії, що вийшла друком в 2002 р., «наркобізнес» вже визначають як організовану злочинну діяльність, пов'язану з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюється у вигляді промислу з метою наживи. В цьому ґрунтовному науковому виданні зазначається також, що в основі наркобізнесу лежить корисливий інтерес, що задовольняється за рахунок паразитизму на такій людській ваді як зловживання наркотиками або психотропними речовинами, а основними його елементами названі незаконні угоди купівлі-продажу наркотичних засобів на чорному ринку, в яких реалізуються кримінальні ділові відносини між особами, котрі беруть участь в нелегальному наркообороті [5, 42–43]. Проте в Словнику юридичних термінів і понять, що підготовлений авторським колективом співробітників Академії адвокатури України і вийшов у 2013 р., розкривається лише поняття «наркоманія» як хворобливий психічний потяг до вживання наркотиків, «наркотичні засоби» як речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [6, 325–326], але не наводиться поняття «наркобізнесу», «незаконного наркобізнесу».

В кримінології наркобізнес визначають як кримінально карану корисливу діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків, яку здійснює особа (або група осіб) у вигляді промислу. Вказують і на те, що часто наркобізнесом займаються організовані злочинні формування, які, отримуючи від цього великі незаконні прибутки, «відмивають» гроші, вкладаючи їх у легальний бізнес. У таких випадках наркобізнес набирає рис

організованої злочинності, якій властиві ієрархічна структура, сувора дисципліна, розподіл ролей, утримання корумпованих чиновників тощо [7].

Вочевидь, що на сьогодні надзвичайно складною і актуальною проблемою як для органів досудового розслідування, так і для науковців є вивчення організованої злочинної діяльності, структури злочинної організації, зокрема й тієї, що займається наркобізнесом. Вважаємо, що варто насамперед порозумітися в питаннях щодо понять і визначень, котрі можуть стати основоположними у вивченні структури злочинної організації, джерел її незаконних прибутків, сфери кримінальної активності, а надто тієї її частини, що пов'язана з наркобізнесом.

В підручнику з кримінології видання Московського державного лінгвістичного університету розкриваються кримінологічні аспекти злочинів в сфері незаконного обігу наркотиків та шляхи їх попередження. Тут, зокрема, йдеться про те, що перш ніж розглядати особливості сучасної злочинності в сфері незаконного обігу наркотиків, варто розкрити поняття наркоманії, наркоманів, наркотичних засобів, наркотизму та наркобізнесу. І надалі автори цього підручника дійсно розкривають сутність та зміст зазначених понять, за виключенням поняття «наркобізнес». Натомість, розкриваючи поняття терміна «наркотизм», однією з його складових називається «наркобізнес» як заборонені національним і міжнародним правом діяння з виробництва, зберігання, транспортування або збуту наркотичних засобів і надалі використовують вирази «боротьба з наркотизмом» та «боротьба з наркобізнесом», як синонімічні словосполучення [8, 433–437].

На нашу думку, змішування зазначених понять є некоректним, оскільки наркотизм і наркобізнес – це різні за своїм змістом та сутністю соціальні явища і тому наркобізнес аж ніяк не може бути складовою наркотизму. Наркотизм становить собою негативне соціальне явище, що вміщує власне соціальний, правовий, кримінологічний, економічний, біологічний і екологічний елементи, котрі зачіпають відповідно соціальну, правову, кримінологічну, економічну, біологічну і екологічну сфери життєдіяльності суспільства і має вираз у захворюванні наркоманією та сукупності протиправних діянь, пов'язаних з наркотиками або таких, що вчиняються з метою добування засобів для наступного придбання наркотиків або в стані наркотичного сп'яніння. В медичному розумінні наркотизмом називають хвороби, які характеризуються потягом до постійного прийому в дозах, що збільшуються, наркотичних лікарських засобів та наркотичних речовин внаслідок стійкої психічної і фізичної залежності від них [9, 492–493]. На нашу думку, хоча й має виразну правову характеристику тісний зв'язок з наркотиками та зловживанням ними, але все ж таки відмінний соціальний аспект і відмінну змістову наповненість інше негативне соціальне явище, котре позначають «наркобізнесом». Дії осіб, що причетні до незаконного обігу наркотичних засобів як окремого протизаконного промислу, обумовлені не хворобливою залежністю їх організму від вживання наркотиків, а саме метою отримання наживи від вчинення таких незаконних операцій. До того ж, отримана незаконна нажива використовується не для придбання наркотиків з метою їх особистого споживання, а з метою збагачення. Практика свідчить, що крупні й

середньої ланки ділки від наркобізнесу майже ніколи не бувають наркозалежними, такими можуть бути лише окремі дрібні торговці роздрібними дозами наркотиків та виконавці нескладних завдань чи окремих доручень справжніх злочинців, наркоділків.

Незаконний обіг наркотиків не рівнозначний поняттю наркобізнесу, так само як злочинний наркобізнес не охоплює всієї сукупності злочинів в сфері незаконного обігу наркотиків. Варто розмежувати поняття «наркозлочинності» та «наркобізнесу». Таке розмежування має й важливе криміналістичне значення, зокрема, для розроблення криміналістичних рекомендацій, тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, тактичних комбінацій, методик розслідування окремих видів злочинів.

Наркозлочинність складає сукупність злочинів, пов'язаних з наркотиками, з їх незаконним обігом. Суспільна небезпека цього виду злочинів має вираз в порушенні суспільних відносин, котрі забезпечують захист важливих і значущих загальнолюдських соціальних цінностей, які об'єднуються поняттям «безпека здоров'я населення». Очевидно, саме цим керувався вітчизняний законодавець, коли до одного розділу Кримінального кодексу відніс злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Рівнозначність встановленої кримінальної відповідальності за незаконні операції з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами дає підстави вести мову про те, що всі зазначені засоби і речовини в кримінально-правовому значенні можна віднести до тих, порушення правил обігу яких

слід відносити до порушення правил обігу наркотиків, а злочини, вчинені в цій сфері, – до наркозлочинності.

Варто також зазначити, що в разі організації боротьби із цими злочинами ведуть мову про боротьбу з незаконним обігом наркотиків, але кримінальне законодавство не містить визначення того, які ж саме злочини слід вважати тими, що пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Поняття незаконного обігу наркотиків кримінальне законодавство не дає і в цьому є своя логіка, адже кожне із діянь, що передбачене у відповідній статті КК України, є окремим випадком незаконного обігу наркотиків. Такими є: контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, їх викрадення, привласнення, вимагання чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання зазначених речовин без мети збуту; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів тощо. Крім того, передбачена відповідальність і за інші злочини, що пов'язані з наркотиками, зокрема, використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; посів або вирощування снотворного маку або конопель; викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин

або їх аналогів; незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів тощо.

Окремим напрямом комплексної протидії наркобізнесу є криміналістичне забезпечення боротьби зі злочинами, що вчиняються наркоманами, з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також запобігання поширенню наркоманії серед усіх верств населення, насамперед, серед підлітків. Криміналістика як галузь наукових знань має своїм завданням розроблення засобів, прийомів і рекомендацій з виявлення, розкриття й розслідування не лише окремих злочинних проявів, а й певних видів, груп злочинів, розробляючи поряд з тим і криміналістичні заходи протидії злочинності та явищам, які її породжують. Саме в цьому вбачається прямий зв'язок між двома суспільно-небезпечними явищами

– наркобізнесом та наркоманією, а тому потрібні науково-практичні рекомендації з криміналістичного забезпечення протидії цим негативним явищам [10, 9].

Висновки. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів потребує належного криміналістичного забезпечення. В групі злочинів, які пов'язані з незаконним обігом наркотиків, окреме місце займають найнебезпечніші з них, а саме ті, що можуть бути віднесені до незаконного наркобізнесу. Досліджуючи в межах кримінального провадження фактичні обставини вчинення злочину, слідчий, прокурор, суд повинні звертати увагу на те, що окремі із злочинів, вчинених в різний час і різними особами можуть складати в сукупності певний вид злочинної діяльності, яка має назву – незаконний наркобізнес, що в свою чергу може вказувати на ознаки організованої злочинної діяльності як одного із найнебезпечніших для суспільства й держави явищ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Карпов Н. С.* Злочинна діяльність : монографія / Н. С. Карпов. – К. : Вид. Семенко Сергія, 2004. – 307 с.
2. *Кримінальний кодекс* України. – Суми : ТОВ ВВП НОТІС, 2014. – 180 с.
3. *Новий тлумачний* словник української мови : у 4-х томах : Т. 2 : Ж–О. – К. : Аконіт, 2001. – 911 с.
4. *Великий тлумачний* словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [уклад і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
5. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. : Т. 4 : Н–П. – К. : Укр. енциклопедія, 2002. – 720 с. : іл.
6. *Словник юридичних термінів і понять* : навч. посібник / [за ред. В. Г. Гончаренка, З. В. Ромовської]. – К. : Юстініан, 2013. – 597 с.
7. *Кримінологія* : курс лекцій [Електронний ресурс] / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К. : МАУП, 2002. – Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/category/8/38/11/>

8. *Кримінологія* : учебник / [авт. кол. А. Ф. Агапов, Л. В. Барінова, В. Г. Гриб и др.]. – М. : Юстицинформ, 2004. – 528 с.
9. *Червяк П. І.* Медична енциклопедія / П. І. Червяк. – К. : Просвіта, 2001. – 1024 с.
10. *Гора І. В.* Наркобізнес і наркоманія: криміналістичні аспекти протидії / І. В. Гора, В. А. Колесник. – К. : НВВ НА СБУ, 2012. – 108 с.

Стаття надійшла до редакції: 31.10.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

CONCERNING DEFINITION DRUG-DEALING AND DRUG-DEALING CRIMES

Pavlishina A. A.

Abstract: The article examines issues of pre-trial investigation and drug-dealing crime prevention, forensic aspects of criminal proceedings in the domain of drug-dealing, backbone of illegal drug circulation and difference between notions drug-dealing, illegal drug-dealing and drug crimes.

Nowadays, the issues of scientific search of ways to prevent drug crimes are highly topical. They matter not only for development of theoretical provisions for legislature in criminal, criminal proceedings, forensic science and related domains but also for practical activity of crime-preventing law-enforcement agencies. Identification of penal acts relating to drugs or drastic substances, free circulation of which is prohibited, as well as identification of crimes concerning drug circulation provided for by domestic legislature are of great importance.

Criminal legislature of Ukraine doesn't contain the notion drug-dealing as a separate kind of crime but it is widely used to indicate a number of socially dangerous acts that makes this notion to be the subject of research in legal and some other sciences. One should differentiate notions drug crimes and drug-dealing as it is important, for instance, for designing recommendations of forensic experts, tactical techniques of investigating actions, forensic methodology of investigating of certain crimes. Drug crimes are a set of crimes relating to drugs and their illegal circulation. There is a direct relation between illegal drug-dealing and drug addiction; that's why scientific and practical recommendations of forensic experts concerning prevention of these negative phenomena are necessary.

Keywords: forensic science, pre-trial investigation, illegal drug circulation, drug-dealing, crime prevention.

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЙ «НАРКОБИЗНЕС» И «ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ НАРКОБИЗНЕСА»

Павлышина А. А.

Резюме: рассматриваются вопросы досудебного расследования и противодействия совершению преступлений в сфере наркобизнеса, криминалистические аспекты уголовного производства по выявленным фактам преступлений в сфере наркобизнеса, сущность незаконного оборота наркотиков и отличие понятий «наркобизнес», «незаконный наркобизнес», «наркопреступность».

Ключевые слова: криминалистика, досудебное расследование, незаконный оборот наркотических средств, наркобизнес, противодействие совершению преступлений.